

J. CHRISTMAS MØLLER

Fra

HALL

til

HEDTOFT

FORLAGET FREMTIDEN

KØBENHAVN 1948

FRA HALL TIL HEDTOFT

J. CHRISTMAS MØLLER

FRA HALL TIL HEDTOFT

8

FORLAGET FREMTIDEN
KØBENHAVN 1948

4

Foredrag holdt i Studenterforeningen
Lørdag den 15. November 1947;
delvis trykt i Politikens Kronik
den 16. November 1947

1864 er Danmarks store Ulykkesaar. Ikke blot mistede vi de tyske Hertugdømmer Holstein og Lauenborg og den tyske Del af Hertugdømmet Slesvig, men vi mistede ogsaa det danske Nord- og Mellemslesvig. Men 1864's Virkninger var langt dybere og virkningsfuldere. 1864 blev skæbnebestemmende ogsaa i dansk *indre* Politik og har lige op til vore Dage kastet sin Slagskygge ind over os. Jeg tænker ikke saa meget paa, hvor mangé Illusioner, som bristede i 1864, — om den ene Dansker, som kunde gøre det af med 10 Tyskere, om den skandinaviske Ønskeboble, som brast; om at Danmark virkelig paa sin Krop lærte, at Stormagters Løfter eller Tilsagn er lidet eller intet værd. I alt dette var der sikkert en hel Del sundt, som gav vort Folk en realistisk Indstilling, der blev saare værdifuld i den følgende Tid. Men Stemningen slog over i sin Modsætning, og indre dansk Politik fik — ogsaa ved de grove politiske Fejl, som blev be-
gaaet i den følgende Tid — en Slagside, som vort politiske Liv maaske knapt er kommet over endnu.

Henrik Pontoppidan lader i „Enslevs Død“ Enslev, — som baade er Edvard Brandes og Hørup, mest den sidste — i sin sidste Tale sige:

„Jeg tilstaar, jeg har aldrig betragtet det som nogen Tilfældighed, at der stod en bispeklædt Mand ved Statens Ror i Ulykkesaaret 1864. Er det i hvert Fald ikke et Symbol? Og bør det ikke tjene os til Advarsel?“

Det er jo rigtigt, at Monrad var blevet Konsejlspræsident i December 1863 og maatte bære hele Nederlagets Byrde i 1864's første 7 Maaneder, men det er dog historisk rigtigere at fremhæve, at Ansvar for Novemberforfatningen, som direkte førte til Krigen, var Halls — den nationalliberale Fører frem for nogen anden.

**De National-
liberales
Nederlag**

Det militære Nederlag i vor sidste slesvigske Krig blev derved i ganske særlig Grad Nationalliberalismens, Fejlene paa Londonkonferencen var det ogsaa, og da Nationalliberalismen i Aarene efter 1864 mere og mere i Samarbejdet med Godsejerne blev til Højre, maatte dette Parti næsten starte sin politiske Tilværelse med at have Hovedansvaret for den store Ulykke. Og den antimilitaristiske Indstilling i Folket, som næsten gaar tilbage til Tiden efter Napoleonskrigene, og som Treaarskrigen 1848—50 en Overgang holdt i Ave, fik atter voksende Grund.

1864 var de Nationalliberales Nederlag — det var dem, som saa ubetinget havde ført an i den foregaaende Periode. De havde Ministerposterne; de havde Lærdommen og Autoriteten; de følte det selv som noget aldeles sikkert og givet, at det var dem og dem næsten alene, som skulde, og *som kunde* regere. Til den ene Side stod de Konservative med Godsejerne som de ledende. De var Kongens Mænd. Og medens 1864 slog det herskende Parti ned og en kort Overgang uberettiget ramte Kongen, saa maatte det snart erkendes, at det var Kongen (Chr. IX) og ikke Hall, som havde haft Ret angaaende Novemberforfatningen. Nogle Aar senere kom Begivenhederne omkring den franske Krigs Udbrud, da Kongen, Grev Frijs og Vedel imod Folkestemningen hindrede Danmarks Deltagelse paa Frankrigs Side, til yderligere at give Kongen og hans Mænd en Selvfølelse og Selvtillid, som paa den uheldigste Maade indvirkede paa de indrepolitiske Forhold. Jeg tror egentlig slet ikke, man kan forstaa dansk Politik fra Hall, fra 1864 til 1901 uden at tage disse to Kendsgerninger i Betragtning: Den herskende Klasses totale politiske Sammenbrud omkring Hall-Monrad og de Nationalliberales og Godsejernes, d. v. s. i 70erne Højres og Kongens absolutte Overbevisning om, at til at styre Landet, til at være ved Magten, til at sidde i Kongens Raad egnede Bonden og hans Repræsen-

Højres
grænseløse
Arrogance

tanter sig ikke. Det var ikke Forsvarssagen, saaledes som jeg om et Øjeblik skal vise det, ej heller nogen anden stor Sag, som bevirkede den langvarige, ulykkelige Strid til 1901. Sagerne var kun eller næsten kun Midler for en grænseløs Arrogance, en Selvovervurdering, en Herremandsbetragtning om, at til at regere eller medregere egnede Bonden sig ikke. Om Arbejderen var der jo paa den Tid aldeles ikke Tale. Naar mange, mange Aar efter — i 1924 — en da kendt Venstrefolketingsmand efter et for Venstre ringe Valg kunde sige: Fjenden staar til højre! var det en Udløber af Politikken i de Aartier, hvor moderne dansk Politik tog Form.

Venstre var en
broget Flok

Den tredie Retning — ved Siden af National-liberale og Godsejere var Bønderne Venstre — var da ogsaa en broget Flok. De løb sammen og skiltes; de var moderate (konservative) og radikale, og var den ene Part moderat, blev den anden radikal og omvendt. Venstre bestod af Bønderne, som for det meste var konservative, eller som i hvert Fald vilde blive det i det Øjeblik, de økonomiske Spørgsmaal kom i Forgrunden. Mere aandeligt radikale Strømninger fandtes ogsaa. Herfor var f. Eks. Bjørnbak Repræsentant, men hverken Berg eller hans Efterfølger, I. C. Christensen, vilde vi i Dag betegne som radikale Personligheder. Tværtimod, de var saamænd mere konservative i Sind og Anskuelse end mangan Tilhænger af Højre. Kun Hørup — paa en

Maade den interessanteste af alle Forfatningskampens Mænd — var virkelig radikal, og dog! Nej, det, som skete i Danmark efter Hall, det, som er Estrupiatets Synd eller Fortjeneste — det maa hver selv bedømme — det, som i hvert Fald er dets Virkning og som har Betydning helt ned til vore Dage, ogsaa til det sidste Folketingsvalg, det er, at i det danske Folk blev den politiske Udvikling skæv; Bondestanden blev radikaliseret, og vi fik den meget ejendommelige Udvikling, at den største Del af Landbostanden stod til venstre. Og hvor vilde de egentlig gerne være konservative! Men Estrupiatets utrolige Stupiditet *tvang* dem ligefrem over i Radikalisme, Forsvarsnihilisme o. s. v.

Den eneste, som alt dette passede, var Hørup. Hørup er blevet den store Antimilitarist i dansk Politik, og det *blev* han jo ogsaa. Men *var* han det? Jeg tror, han havde været Frihedskæmper, havde han levet under Besættelsen. Det, han var imod, var det forløjede, det hule, den ene Danske og de 10 Tyskere, Misbruget af Religionen, Misbruget af Kongemagten, Misbruget af Fædrelandsfølelsen. Han havde i 1864 set, hvad alt det overspændte nationale havde ført til. Det var alt det, han vilde bekæmpe, og det kunde kun ske ved at alliere sig med Georg Brandes. Hørup er maaske den af Forfatningskampens Mænd, som gik mindst paa Akkord.

Hørup havde
været Friheds-
kæmper

Og hvad drejede den hele Kamp sig saa om?

Ja, vi har jo lært, at det var Forsvaret. Forsvaret og Grundloven. Og alt som Tiden gik, blev det jo næsten saaledes, at Folket deltes i mere eller mindre gode nationale. Tysk og antitysk blev hæftet paa Retninger. Socialdemokratiets Opstaaen ændrede intet heri. Aandeligt er Socialdemokratiet et Barn af Hørup og Grundtvig-Berg. Og selvsagt spillede det en lang Tid en stor Rolle, at Tyskland var Socialdemokratiets Vugge — og at der intet tilsvarende Parti var i England.

Men hele denne Opfattelse hviler jo paa et Falsum. Man kunde langt snarere sige, at Estrupiatet var en Legen Bismarck i Lilleputformat.

I lange Tider var Tyskerkursen noget af det mest nedsættende, som kunde siges, og det blev hæftet paa Venstre, paa Radikalismen og Socialismen.

„Tyskerkursen“
var dansk
Politik fra 1864

Sandheden er jo, at Tyskerkursen var dansk Politik fra alle ledendes Side siden 1864.

I 1866 forsøgte Grev Frijs at faa en Alliance med Bismarck mod Østrig for at faa den danske Del af Slesvig tilbage. Det var naturligvis hverken Tyskvenlighed eller Kærlighed til Tyskland, men det var Tyskerkurs, saa det battede. Og samtidig med at Højre forberedte den store Kamp om Forsvaret, skrev Estrup i et Notat om Landets Udenrigspolitik:

„Optegnelse af Konsejlpræsident J. B. S. Estrup (senest 20. Maj 1878).

Bemærkninger ang. Neutralitetserklæringen
m. v.

Uoverensstemmelsen mellem mig og Udenrigsministeriet ligger dybere og er langt større end Differencen mellem Neutralitetsreglerne af 1853—54 og af 1862—70—77.

a) Udenrigsministeriet frygter for enhver Tilnærmelse til Tyskland, som kunde føre til, at vi senere blev nødt til at følge Tyskland i Kamp og kom til at tage det første Stød.

b) Jeg ønsker en saadan Tilnærmelse. — Den næste Kamp i hvilken Danmark kom til at staa (med Allierede eller ene) mod Tyskland, blev sandsynligvis Danmarks *sidste* Kamp, — og jeg anser det derfor nødvendigt, at vi i *Tide* nærmer os Tyskland saa meget, at det ikke kan nære nogen som helst Tviyl om, at Danmark vil staa paa dets Side — i hvert Tilfælde *aldrig* imod det.

a) Udenrigsministeriet nærer overvættets Frygt for Overlast fra England.

b) Jeg anser Englands Venskab for værdiløst, dets Venskab for lidet betydende sammenlignet med Tysklands.

a) Udenrigsministeriet vil bevare Danmark fuld Handlefrihed saa længe som muligt ved at holde Danmark lige gode Venner med alle.

b) Lige gode Venner med alle er i Reglen ensbetydende med ikke at have *en* eneste virkelig

Ven, og Bestræbelsen efter at bevare fuld Hand-
 lefrihed til det sidste fører let til, at man viljeløst
 styrtes i Afgrunden, naar Handlingens Øjeblik
 er der.“

Estrupiatet
 var en
 Magtpolitik

Mon det kan siges stærkere, og mon vi ikke alle
 bør erkende, at saadan og ikke anderledes var det?
 Estrupiatet var en Magtpolitik, hvor den herskende
 Klasse med alle til Raadighed staaende Midler, ja
 derudover, søgte at holde sig ved Magten. Det er
 ligefrem vanskeligt i Dag at forstaa, hvorledes denne
 golde og formaalsløse Politik kunde fortsættes Aar
 efter Aar, og jo mere man tror paa den folkelige
 Konservatisme og dens Mission i Folket, jo mindre
 forstaaer man i Virkeligheden, at højt begavede, na-
 tionalt følende Mænd kunde fortsætte denne Poli-
 tik. Der er, saaledes som det ogsaa allerede er blevet
 sagt, simpelthen ingen anden Forklaring, end at et
 umaadeligt Standshovmod herskede, og man kunde
 overhovedet ikke tænke sig, at andre end Embeds-
 stand og Godsejere regerede dette Land.

Naar Venstre senere, da det var kommet til Mag-
 ten, hævnede sig saa blodigt og fandt en næsten
 sygelig Glæde ved at tilsidesætte Højre og tage saa
 lidt Hensyn til det som muligt, — jfr. f. Eks. hvor-
 ledes dette kom til Udbrud, ja, til en Eksplosion
 ved Ministeriet Holstein-Ledreborgs Fald i 1909,
 da han med Foragt afviste, at han overhovedet
 havde bedt Højre om noget, — maa man forstaa,

at Baggrunden for dette var de mange, mange Aars Vandring i Ørkenen, hvor Højre uberettiget beholdt Magten, holdt alle de stærke og positive Kræfter i Venstre ude fra at øve den Gerning i Landet, som Vælgernes Tillid og deres egne Evner beretigede dem til. Og Virkningen af Estrupiatet blev ødelagte politiske Forhold, et ødelagt Forsvar, en politisk Splidagtighed i Folket, som ikke svarede til de naturlige og sunde Delinger, som burde være i Folket.

Det er blevet almindeligt, ja næsten en historisk Sandhed, at bebrejde ogsaa Venstre dette, og man har peget paa Kampene mellem Berg og Bojsen, paa Hørups særlige Stilling; men hertil er jo kun at sige, at disse 3 politiske Føreres Samarbejde og Kamp var Udtryk for aandelige og materielle — og navnlig aandelige — Modsætninger, som var ganske naturlige. Det var Grundtvigianismen og Brandesianismen, det var By- og Land-Interesser; en forstandig Konservatisme havde udnyttet dette. I Stedet for bankede man Retningerne sammen, og allerede dengang kunde man i Virkeligheden pege paa Retninger inden for Højre, som var mindre konservative end Retninger inden for Venstre. Denne Kamp, som hvilede som en Skygge over Højre langt ind i det 20ende Aarhundrede, kan vel endog mærkes den Dag i Dag; naar f. Eks. Jørgen Jørgensen i Dag paa de Radikales Vegne slaar 3 Kors for

sig for at gaa i Samarbejde med de Konservative og Venstre, men har mindre imod et snævert Samarbejde med Venstre alene, kan det med Rette siges, at denne Indstilling aldeles ikke bygger paa de faktisk tilstedeværende Forhold, men simpelthen er et Udtryk for, at endnu hviler Fortidens Skygge over dansk Politik. Mon egentlig Hr. Knud Kristensen ikke kan siges at være lige saa konservativ, maaske mere end de fleste konservative Navne, der kan nævnes? — jeg skal slet ikke tale om mig selv, selv om jeg har været Formand for de Konservative i mere end en halv Snes Aar; men der har jeg jo unægtelig ogsaa i den sidste Tid faaet at vide, at de konservative Valgnederlag skyldes mig!

Hvem var egentlig mest konservativ? I. C. Christensen eller Neergaard? Bojsen eller Vilhelm Lassen? Efter 1894 vilde man ikke have været i Tvivl, dér var det Bojsen, Neergaard og Klaus Berntsen, der var de moderate, der var det dem, der havde lavet det forsmædelige Forlig i 1894, som bragte Landet ind i nogenlunde ordnede politiske Forhold. Men naar vi kommer til Grundlovssagens Løsning i 1912—13, da var I. C. Christensen vel egentlig den moderate og Neergaard og Klaus Berntsen de radikale. Det var simpelthen de unormale politiske Forhold, som saa i den ene, saa i den anden Situa-

tion fik Personerne til at samarbejde med Højre. Ja, selv den virkelig radikale Hørup forsøgte jo at lave Forlig i 1888. Et vældigt historisk Ansvar hviler paa Højre og Kongemagten, og selv da Forliget skabtes i 1894 ved en dristig og rigtig politisk Handling fra Bojsens og Neergaards Side, forstod Højre ikke sin Besøgelsestid, 7 lange Aar endnu skulde gaa, hvor Højre klamrede sig til Magten, regerede sig neden om og hjem og gjorde det konservative Parti til en fuldkommen ligegyldig og betydningsløs politisk Faktor. Ganske vist havde det Magten i Landstinget, men det havde meget lidt at bruge denne Magt til.

Det er paa denne Baggrund, I. C. Christensens politiske Indsats skal ses. Han var Christen Bergs Lærling, Venstrereformpartiets Mand; han var altsaa radikal i Modsætning til moderat. Men inderst inde var I. C. Christensen naturligvis absolut en konservativ Natur. Jeg tænker ikke saa meget paa den stærke og sejge Maade, paa hvilken han som Finansudvalgets mægtige Formand i Slutningen af goerne i Realiteten regerede dette Land, hvor han med sikkert Sigte virkelig ledede det politiske Liv saaledes, at den Dag med en Naturkrafts Nødvendighed maatte komme, da Magten tilfaldt Venstre. Jeg tror ikke, man bedømmer I. C. Christensen rigtigt, hvis man ikke tager i Betragtning, at han ganske maalbevidst, efter at han havde regeret Højre

I. C. Christensen
var en
konservativ
Natur

træt og selv overtaget Landets Ledelse, styrede mod det Maal at samle alle konservative Kræfter imod den hørupske og brandeske Radikalisme og imod det Socialdemokrati, som han saa hurtigt voksede frem. Havde vi haft en normal politisk Udvikling i 80erne og 90erne, var Berg og Bojsen og ogsaa senere I. C. Christensen blevet Ledere af de konservative Retninger i Folket, og Højre var snarere saaledes som Nationalliberalismen ogsaa var det, blevet et Mellemparti, som havde en større Forstaaelse for det nye. Brudet i 1905 i Venstrereformpartiet er jo historisk blevet til I. C. Christensens Nederlag, fordi Tingene formede sig, som de gjorde, men dette er for saa vidt forkert, fordi Brudet i 1905 ikke var noget, der ramte I. C. Christensen, men simpelthen var noget, han tilsigtede, var en Nødvendighed for ham, fordi han med de Anskuelser, han havde, ikke i det lange Løb kunde være i Parti sammen med den hørup-brandeske Radikalisme, med Munch, Ove Rode og alle de andre radikale Ledere. I. C. Christensens Grundlovspolitik var ogsaa en udpræget konservativ Politik. Han kaldte den da ogsaa de to Tempi, og han havde ikke det fjerneste imod at have et Landsting, som kunde holde igen, som kunde faa Skylden for, at det ikke gik saa rask, naar blot ikke Landstinget opførte sig uforsvarligt og tiltog sig Magten, som det havde gjort under Estrupiatet. Hvor konservativ en

Skikkelse I. C. Christensen i Virkeligheden var, kan man se af den Grundlov, vi har den Dag i Dag, hans er Skylden for, at den er saadan, at den desværre næsten ikke er til at komme af med. Hvem var mest konservativ? I. C. Christensen eller Dr. Birk? Niels Neergaard eller Schovelin? og jeg tror overhovedet ikke, man kan forstaa I. C. Christensens Politik fra 1901 til 1908, undtagen man ser den som et storstilet Forsøg paa at gøre sit Parti til det store, brede konservative Parti i Landet. Radikalismen havde han skilt sig af med. De Moderate nærmede han sig, Højre var lydige Tjenere, først og fremmest paa Grund af de Frikonservatives Stilling; og Valget i 1906 bliver en Sejr for I. C. Christensen og hans Politik. Det vil aldrig blive opklaret, om denne I. C. Christensens Politik kunde have faaet Sukces; at han var godt paa Veje dertil er utvivlsomt. At han, der saa sjældent røbede sine inderste Meninger, sigtede mod noget saadant, viste hans Udtalelse, da han forlod Kirkeministeriet den 15. August 1922, hvor han sagde, at han havde elsket Københavnerne med en haabløs Kærlighed; Jylland havde han vundet, paa Øerne var han blevet anerkendt, men i København havde han tabt. I Dag kan man stille Spørgsmaalet saaledes op: Kan Knud Kristensen udføre den Gerning, som I. C. C. maatte lade ligge? Jeg tror det i og for sig ikke, men dette vedrører Fremtiden, som jeg ikke i Dag skal komme ind paa.

En Grund er der i hvert Fald til, at I. C. C. tabte sin stort anlagte Politik, nemlig Albertikatastrofen. Om han havde sejret, hvis vi ikke havde faaet Albertikatastrofen, ved jeg ikke, men den slog ham Magten af Hænde. Den slog ham ogsaa Maalet af Hænde. Nu maatte han kæmpe for Livet og for sit Parti i snævraste Forstand — stærkere, end nogen Politiker nogen Sinde har kæmpet. Men han havde Ret, da han i sin stolte Tale, som afgaaende Konsejlpræsident, sagde omtrent, at naar han gik over paa den anden Side af Salen til sin Plads som menigt Medlem, da vidste han, at politisk kunde hans Modstandere ikke have slaaet ham ned og forhindret ham i at gøre det Arbejde for Folket, som han ønskede.

**Radikalismens
Indflydelse**

Det blev Radikalismen, som fik hele den politiske Fordel af Albertikatastrofen. Det opvoksende Socialdemokrati pegede næsten paa, at et radikalt Parti i lange Tider kunde blive Loddet paa Vægt-skaalen, som for mange Aar vilde kunne bestemme, hvor Flertallet i Landet skulde være. Og med et Par betydningsfulde Afbrydelser fra 1913 er jo dette ogsaa Tilfældet til den Dag i Dag. Radikalismens Parti har altid været Individualismens Parti, og det var ogsaa Individualister, som prægede dets Politik. I 40 Aar har dette i Tal beskedne Parti øvet en afgørende Indflydelse i Landet, gjort det med frem-

ragende Dygtighed, ja, det er vel ikke for meget at sige, at det bedste Ministerium, vi nogen Sinde har haft, naar man tænker paa, at et Ministerium skal være et Hold af Mænd, som kan samarbejde og lægge en fast Linie, var Ministeriet Zahle fra 1913—20.

I. C. Christensen saa altsaa Magten slaaet sig af Hænde paa sin rolige, seje og stædige March frem mod at dreje sit Parti fra at være et radikalt Oppositionsparti i goerne til at være det moderate, konservative, antisocialistiske Parti i Begyndelsen af Aarhundredet.

Og hvor var under alt dette Konservatismen? Den saa, naar man tænker paa Konservatismen i gammeldags Forstand, sin Opgave røgtet af andre, den havde ingen Indflydelse i Folketinget, den var et Landstingsparti, men med Landstingsmænd, som Tiden politisk mere og mere voksede fra. To konservative Personligheder, maaske 3, bør nævnes fra denne Periode. Den ene Piper, fordi det trods alt lykkedes ham at holde sammen paa det konservative Parti og, ogsaa i Kraft af I. C. Christensens Ulykke, fik bedre Mulighed for at løse det beskedne Maal, han havde sat sig: at holde Konservatismen nogenlunde intakt. Piper bør ogsaa mindes, fordi han een Gang i Rigets Historie greb afgørende og nyttigt ind, nemlig den 5. August 1914, da han havde moralsk Mod og Forstand til at tilraade Mineudlæg-

**Konservatismens
Opgaver blev
røgtet af andre**

ningen og til at gaa sammen med de Radikale uden Hensyn til, hvad Venstre og Frikonservative sagde. Piper øvede ved den Lejlighed utvivlsomt en Indsats, som burde have placeret ham meget længere fremme i dansk Politik som et stort Navn, end det almindeligvis er Tilfældet. De to andre er interessantere, det er Greve Mogens Frijs og Redaktør Asger Karstensen, i Dag vel i det store og hele glemte Navne. Men om begge gælder, at de forstod dansk Politiks Vilkaar og Forhold og forsøgte at dreje vort politiske Liv bort fra Konservatismens afgjorte Fejl under Estrupiatet over til en positiv Politik.

Grev Frijs

Om Grev Frijs maa det desværre siges, at han forstod dette, men ikke gjorde den Arbejdsindsats, som var nødvendig. Han sprængte Højre i 1900—01 og skabte med de Frikonservative det Parti, som I. C. Christensen havde Brug for til den moderate konservative Politik, som det var hans Natur at føre, og Samarbejdet mellem I. C. Christensen og Frijs er jo dansk politisk Historie fra 1901 til 1908. Grev Frijs var en frisindet Mand med store og stolte Slægtstraditioner. Hans Far havde øvet den afgørende Indflydelse paa Forfatningen af 1866, hvilket han ikke skal berømmes for, men ogsaa paa Danmarks Stilling i 1870, hvor han sammen med Vedel og Chr. d. IX har Hovedæren for, at Danmark ikke kom med paa Nederlaget Side. Grev Frijs var

en frisindet Mand, og det er meget typisk, at Edvard Brandes og han stod hinanden nær. Den fri-konservative Greve og den radikale Publicist havde mange Berøringspunkter, og det er jo blevet et radikalt Dogme, i høj Grad skabt af Edvard Brandes, at Grev Frijs var en stor Politiker. Men det var han netop ikke, thi om ham kan det med Rette siges, at han saa, hvad der var den rigtige Politik, at han vilde have den konservative Politik endeligt og afgjort fri af Estrupiatet, men han var Landstingspolitiker, byggede hele sin Magt paa nogle faa privilegerede Vælgere og nogle faa Landstingsmænd og gjorde aldrig et virkeligt Forsøg paa at omdanne Højre til det brede konservative Folkeparti, som det ifølge dets Vælgerskare skulde være. Vel konservativt, naar man ved politisk Konservatisme forstaar Forsvarsvenlighed og national Indstilling, men ogsaa og først og fremmest fremskridtsvenligt over for alt det nye som Industrialisering og Arbejderklassens Opmarch maatte betyde. Det har for mig altid været saare karakteristisk, at Grev Frijs vel kunde lave Forlig med I. C. Christensen og Venstre baade om Skatter og Told, ja, selv om den kommunale Valgret, men da det kom til Amtsraadene, hvor de store Jordbesiddere havde Sæde, da meldte han Pas, der var han trods alt daarlig konservativ; for slet ikke at tale om den helt manglende Forstaaelse han havde for, at Grundlovsspørgsmaalet maatte løses

virkelig radikalt; der var det de gamle, daarlige konservative Garantier, som skulde bevares, og da blev han en af Hovedmændene for en hovedløs konservativ Politik.

Asgar Karstensen

Asgar Karstensen derimod er ikke i den politiske Historieskrivning endnu givet den Placering, han har fortjent. Han var den ledende ved Skabelsen af det konservative Folkeparti, han har en meget stor Del af Æren for, at Højre eller store Dele af Højre forstod, at Grundloven af 1866 maatte forsvinde, og en virkelig demokratisk Grundlov sættes i Stedet. Han havde saa længe han var konservativ, det store Maal at gøre Konservatismen til et bredt folkeligt Mellemandsparti, som ogsaa havde noget at sige til Arbejderne. Denne hans Politik lykkedes ogsaa, fordi der i det gamle Højre var stærke Kræfter, som ønskede en saadan Politik, jfr. det for saa vidt ejendommelige, at Højre i 1906—07 næsten var mere interesseret i Oprettelsen af Arbejdsløshedskasser end Arbejderne selv og Dannelsen af Det konservative Folkeparti i 1915—16, da 1915 Grundloven var vedtaget, var Resultatet af et storstilet Forsøg paa at placere Konservatismen som en ligeberettiget Faktor i Forhandlingerne med de andre Partier. Denne Politik var saa rigtig, at den jo ogsaa lykkedes, og det kan maaske blot lige tillades, at jeg nævner, at der var ingen Mand, der var saa hadet af Partiet Venstre i Tiden fra 1915—20 som Asgar

Karstensen, som nogle faa Aar efter 1920 blev Venstredaktør!

Da den nye Grundlov traadte i Kraft i 1918, havde vi da en politisk Firedeling i Landet. For tiden spillede stadig i mange Henseender en afgørende Rolle. Ved Siden af Socialdemokratiet, som den økonomiske Udvikling hjalp stærkt frem, stod Det radikale Venstre, byggende paa Hørups Radikalisme og paa den Forsvarsnihilisme, som var blevet Estrupiatets onde Frugt. Krigen havde skabt for Det radikale Venstre særdeles gode Vækstbetingelser, og fremragende Statsmænd som Rode og Munch forstod at udnytte den Situation, som den første Verdenskrig skabte for dem. Over for disse to saa snævert samarbejdende Partier, hvor Stauning inden for Socialdemokratiet mere og mere arbejdede sig frem til Partiets Centralskikkelse, stod da Venstre og Konservative som to konservative Partier, som i mange Henseender henvendte sig til de samme Vælgere, men hvor der var den afgørende Forskel, at Venstre byggede paa sin Fortid, var Bergs og Bojsens gamle Parti, var Bendens Parti fremfor noget, medens Det konservative Folkeparti næsten var dannet for at afsværges sin Fortid og for at placere de Vælgere, som havde været Højres med i det positive politiske Arbejde sammen med Venstre, naar dette var muligt, hvad det meget ofte

Den politiske
Firedeling

var; men ogsaa sammen med Radikale og Socialdemokrater, naar Interesserne dér faldt sammen. Dette var en helt ny Situation for Venstre. Man havde kunnet finde sig i, at Højre regerede i 8oerne og goerne, naar blot Venstre efterhaanden fik Stemmerne, saa man kunde se en Ende paa det. Men man kunde ikke finde sig i, at det nye „Højre“ baade vilde have Stemmer og vilde være ligeberettiget politisk Faktor. Det kom saa tydeligt frem i Paaskekrisen 1920. De Konservative og Venstre stod sammen imod Ministeriet Zahle, men Venstre betragtede det næsten som en Dødssynd, at Konservatismen samtidig medvirkede til at skaffe Landet en Valglov, som var mere retfærdig end den gamle, og der skal ingen Spaadomsgave til for at sige, at naar Folkepartiet forhaabentlig nu snart vil gøre det samme og skaffe Landet en fuldt retfærdig Valglov, saaledes at Venstres Fidusmageri i København og dets uberettigede Gevinster udover Landet forhindres, da vil vi høre den samme Snak, som den vi hørte for 27 Aar siden.

Det borgerlige
Samarbejdes Tid

Det blev det saakaldte borgerlige Samarbejdes Tid, en daarlig Betegnelse for en i Begyndelsen ikke forkert Politik, thi anden Politik var simpelthen ikke mulig. Det radikale-socialistiske Samarbejde under Krigen havde været saa godt og saa intimt, at det

begribeligvis havde Følger, ogsaa efter at Minister-samarbejdet var brudt, og stort set havde hverken Konservative eller Venstre efter 1920 nogen anden Politik at føre. Om et snævrere Samarbejde, et Regeringssamarbejde havde været mere formaals-tjenligt, maa sikkert ogsaa i Dag besvares med et Nej. Hvis man hævder, at Opgaven maatte være at sørge for ud fra en konservativ-Venstre Betragtning, at Socialdemokratiet ikke fik Enemagten i Staten, saa tror jeg, at Eftertiden vil give Medhold i, at det politiske Arbejde blev ført nogenlunde saa godt, som det kunde føres. Noget andet er, at selve de politiske Forhold, at Vælgerne Anskuelser var baade Konservative og Venstre imod — jfr. som det gik med Forsvarssagen — hvor jeg den Dag i Dag mener, at det Pürschel-Brorsenske Forlig var politisk rigtigt og ogsaa sagligt forsvarligt —, medens det naturligvis ikke kan bestrides, at blot et nogenlunde betragteligt Flertal i Folket ikke stod bag det; og den 20aarige Mellemløstidsperiode var jo stort set Socialdemokratiets Tid. Det var Socialdemokratiets enorme Fremmarch, som prægede de politiske Forhold. Det var Staunings og Munchs Samarbejde, som havde den afgørende Betydning, og det, man mere og mere maatte se hen til, alt som Tiden gik, var, at Socialdemokratiet, saaledes som vi saa det ske i Sverige i 1940 og senere i Norge i 1945, blev Flertal i Landet alene. Over for denne Kendsger-

Social-
demokratiets
Fremmarch

ning, som efter min bedste Overbevisning ikke kunde være til Landets Gavn, havde vi 3 Partier, Konservative, Venstre og Radikale, som naturligvis samlet havde som Opgave at forhindre den egentlige Socialisering, men som ved Siden af havde som Opgave at samarbejde med Socialdemokratiet om den nødvendige Lovgivning, hvad enten der var Krise i Landet eller ej. Det radikale Venstre løste igennem 11 Aar Opgaven paa sin Maade, her er imidlertid ikke Lejligheden til at give en Bedømmelse af den ikke ringe Indsats, som Det radikale Venstre, navnlig under Munch og Bertel Dahlgaards Ledelse, øvede paa Landets Styre. Derimod kan det maaske have en Interesse at pege paa, at alt som Tiden gik og Krisen i 30erne skærpede Modsætningerne, saa man mere og mere, at Landet kunde blive delt i de to store Modsætninger: Bønderne — dette Ord taget i Ordets videste Betydning — og Arbejderne. Konservatismen saa det i denne Periode atter som sin store folkelige Opgave at blive Partiet i Midten, som Redaktør Anders Vigen saa klogt og forudseende allerede sagde i 1926—27, og det vil heller ikke kunne bestrides, at gennem 30ernes Politik forsøgte Konservatismen — ikke uden Held — at blive den mildnende og mæglende Faktor imellem de to store Modsætninger. Kriseforliget i 1931, saa beskedent det var, var et saadant Forsøg. Den konservative Politik fortsat

i 30erne, endende i Grundlovskampen, var Udtryk for det samme, og det tør maaske siges, at ligesom Venstre ikke saa med Venlighed paa Asger Karstensen, da han udførte sin politiske Gerning fra 1915—20, saaledes kan Paralleller drages til de politiske Forhold i Aarene op til den anden Verdenskrigs Udbrud.

Der er for mig ikke den fjerneste Tvivl om, at det var intet mindre end en politisk Ulykke, at Grundlovsforslaget faldt. Dets Gennemførelse havde ført vort Land ud i rene og sunde politiske Forhold. Den sidste Skygge af Fortiden vilde have været borte, og det vilde have været muligt, hvad der selvsagt altid maa være alle Ikke-Socialisters Maal, at føre Kampen mod Socialismen paa klarere og renere Grund.

Det ligger uden for den stillede Opgave at undersøge Besættelsestidens og den nærmeste Efterkrigstids Indvirken paa den politiske Udvikling herhjemme. Medens Bevægelserne straks efter Tysklands Sammenbrud i England og Norge og i Frankrig gik i radikal Retning, skete der jo nærmest det modsatte herhjemme. Arbejderpartiets Splittelse ødelagde overgangsmæssigt det socialdemokratiske Partis Slagkraft, og Partiet maatte eller følte det i hvert Fald saaledes, at det maatte kæmpe for Livet med Kommunisterne. Mindretalsregeringen Knud

Knud
Kristensens
Eftermæle

Kristensens Eftermæle vil efter min Opfattelse blive det, at naar Socialdemokratiet ikke vilde danne Regering, var Knud Kristensen den eneste Mulighed, og to betydningsfulde Resultater har de tre samarbejdende Partier opnaaet, nemlig at sanere Statens Finanser, og navnlig at gennemføre Ændringer i den sociale Lovgivning, saaledes at det sociale Spørgsmaal ikke mere er det Kampspørgsmaal, som det var i dansk Politik for blot en Snes Aar tilbage. Her vil Ministeriets Indsats saavel som de Konservatives og de Radikales blive staaende, og jeg tror, det har været politisk rigtigt og for Fremtiden heldigere, at disse Resultater opnaaedes ved 3 frit samarbejdende Partier end ved, at disse havde staaet i en Blok over for Socialdemokrater og Kommuniste. Herimod taler ikke, at dette Samarbejde til sidst sprængtes og opløstes, thi det skete jo paa et helt andet Grundlag, nemlig paa Løsningen af det sydslesvigske Spørgsmaal og den Politik, der her skulde føres. Ogsaa dette ligger uden for mit Foredrags Emne; jeg ønsker kun at gøre een Bemærkning, nemlig den, at jeg synes, efterat Gustav Rasmussen er blevet Hedtofts Udenrigsminister, bør Nationaltidende og København ydmygt henvende sig til Politiken og anmode det om at trække Sagsanlægget tilbage. Thi Gustav Rasmussen har jo givet det bedste Bevis for, at Politiken havde ganske Ret!

Og saa skal Hedtoft altsaa prøve sine Kræfter.

Hedtoft
har Krav
paa fair play

Han blev, kan man sige, næsten kongeligt udnævnt til det af Stauning i 1939, og Begivenhederne har forlangt, at han maatte vente 8 Aar, inden han kunde vise, hvad han dur til. Lad mig blot sige, at Ministeriet Hedtoft sidder med fuld parlamentarisk Ret. Det er ikke let at se, hvorfor der skulde gaa 14 Dage, inden man kom til det Resultat. Der var i Virkeligheden kun 3 Muligheder: En bred Samlingsregering under socialdemokratisk Ledelse, en radikal-socialistisk Regering og den, vi har faaet.

Lad os dog ikke glemme, at Knud Kristensens Sydslesvigpolitik fik stort Flertal imod sig ude blandt Vælgerne, og at det radikale Venstre var med til at fælde den Regering, som enigt havde sluttet op om Knud Kristensens Sydslesvigstandpunkt.

Hans Hedtofts egentlige politiske Bedrift til Dato har været hans maalbevidste, dygtige og konsekvente Kamp mod Kommunismen og for dansk Demokrati. Han har herved vundet sig en stor good-will ogsaa uden for sit eget Parti, og han og hans Regering har Krav paa og vil forhaabentlig ogsaa blive givet fair play paa samme Maade, som det blev givet til Ministeriet Knud Kristensen. Fremtiden maa saa vise, hvilket af de 3 ikke-socialistiske Partier, der vil have den største Evne og den største Mulighed til at blive det Parti i Midten, som

kan faa en afgørende Indflydelse paa Lovgivningen i de kommende Aar.

Jeg har for Landets Skyld det Ønske ved Siden af, at der snart skabes Klaring i det sydslesvigske Spørgsmaal — men det kan man jo ogsaa se, Udenrigsministeren venter — at saa mange som muligt enes om saa meget som muligt over for den økonomiske Krise, at Justitsminister Busch-Jensen vil have Evne til at gøre de Fejl gode igen, saa vidt det er muligt, som blev begaaet, sidste Gang han var Justitsminister, og at den Revision af hele Straffefølgningen, som Knud Kristensen egentlig bebudede, men aldrig gennemførte, nu maa blive til Virkelighed.

FRA HALL TIL HEDTOFT

Tidl. Udenrigsminister J. Christmas Møller giver i denne Bog en Analyse af Udviklingen i dansk Politik siden 1864 med en ofte overraskende Karakteristik af Partier og Personer. Med den Position Christmas Møller har haft og har i dansk Politik vil hans Bog blive læst af enhver, der har Interesse for Politik.



De Nationalliberales Nederlag — Højres grænseløse Arrogance — Venstre var en broget Flok — Hørup havde været Frihedskæmper — „Tyskerkursen“ var dansk Politik fra 1864 — Estrupiatet var en Magtpolitik — J. C. Christensen var en konservativ Natur — Radikalismens Indflydelse — Konservatismens Opgaver blev røgtet af andre — Grev Frijs — Asger Karstensen — Den politiske Firedeling — Det borgerlige Samarbejdes Tid — Socialdemokratiets Fremmarch — Partiet i Midten — Knud Kristensens Eftermæle — Hedtoft har Krav paa fair play.

FORLAGET FREMTIDEN